natuur

bOERbos

woorden: Manon Laterveer-de Beer beelden: Marieke Kijk in de Vegte

Alsof je op een plaats delict loopt, hangt een rood-wit lint losjes tussen de bomen. Maar de misdaad is ver te zoeken. Even verderop scharrelen rankbenige varkens met roodkoperen vachten op hun gemakje tussen de ondergroei. Ze maken tevreden knorgeluiden. Stroomdraden die haast onzichtbaar tussen de vegetatie op kniehoogte zijn gespannen, houden het vee op gewenste plekken in het bos. Het gekleurde lint geeft aan waar eerder begraasde delen zijn ingezaaid. Gebaande paden lopen er niet door dit *bOERbos*, gelegen in de omgeving van het Drents-Friese Wold. Hier gaat alles anders dan je denkt, ruimte makend voor het oerbos dat ons land ooit kende. Een perceel van 30 hectare aangeplante robinia – ook wel Nederlands hardhout genoemd - ondergaat een metamorfose naar voedselbos. Een proces waar een hoop passie, lef en inzicht bij komt kijken.

Mede-bedenker van het *bOERbos* is Mariska Slot. Met een achtergrond in diergeneeskunde en onderbouwde weerzin tegen de bio-industrie, wil zij op een natuurlijke manier vee houden. Zonder gebruik van antibioticum en met voedsel dat de natuur heeft te bieden. 'Als ik kijk naar hoe de huidige landbouw werkt, heb ik het gevoel: dit klopt niet,' zegt Mariska. Ze wijst naar een maïsakker, grenzend aan het bos. 'Er staat maar één gewas, aangeplant in nette rijtjes. Daartussen groeit niets, de natuur heeft er niks aan. Als je er tussendoor loopt, kom je nauwelijks insecten tegen. Eigenlijk zit zo'n akker in een zware burn-out. De bodem is vrijwel levenloos, houdt geen water vast en waait weg. En de boer maar investeren in bestrijdingsmiddelen. Het is roeien tegen de stroom in.'
Daarom besloot Mariska het anders te doen. Samen met twee partners die haar visie delen, richtte ze in 2017 de stichting Boeren in het bos op. In het *bOERbos* en met andere projecten krijgt hun visie handen en voeten. Of liever gezegd: hoeven en neuzen. Want varkens spelen een hoofdrol in deze vernieuwende kijk op de veehouderij.

Het is echt genieten om de varkens van Mariska Slot hun werk te zien doen. Er gaat een ontembaar plezier van de dieren uit, zoals ze met hun stopcontactneuzen in de grond wroeten en geluidjes maken alsof ze proesten van het lachen. Als uit de kluiten gewassen honden rennen ze enthousiast op Mariska af. Bijna dagelijks bezoekt ze haar varkens, en dat is duidelijk te merken. 'Halloohoo!' begroet ze de dieren, die ongegeneerd hun modderige snuit tegen haar broek duwen. 'Tsja, schone kleren aantrekken, heeft hier geen zin,' lacht ze. De twaalf varkens die in het *bOERbos* rondlopen, maken deel uit van een totale veestapel van honderdtwintig dieren. Het gaat om Tamworth varkens, een ras dat van oorsprong uit Engeland komt en van alle varkens het meest dichtbij het wild zwijn staat. De dieren kunnen prima voor zichzelf zorgen, zonder tussenkomst van de mens.
In veel opzichten verschillen ze van hun roze neven en nichten. Die zijn gefokt op snel groeien en weinig bewegen. Hun staart wordt verwijderd en het slachten gebeurt op een leeftijd van slechts zes maanden. De varkens in het *bOERbos* mogen gehoor geven aan hun natuurlijke gedrag. Hoog op de poten en met een krul in de staart zijn ze veel in beweging. In familiegroepen doorploegen ze de grond totdat ze op tweejarige leeftijd naar de slacht gaan. Goed vlees, zo merkt Mariska aan positieve reacties van zelfs vegetariërs op haar aanpak.

Struinend door het *bOERbos* is de functie van de varkens overtuigend te zien. Percelen waar de dieren nog niet zijn geweest, hebben een eentonige ondergroei van gras en brandnetels tussen de robinia. Aangrenzend ligt een stuk bos met een totaal andere aanblik. Onder de bomen schieten allerlei kruiden op, zoals perzikkruid en melde. Met hun gewroet hebben de varkens de zaadbank in de grond wakker geschud. Eerst knabbelen ze het bestaande groen weg, daarna is de bodem aan de beurt. 'Varkens staan erom bekend dat ze de biodiversiteit een flinke por geven,' legt Mariska uit. 'Ze gaan op hun neus af en weten precies wat ze zoeken. Op de ene plek gaan ze tientallen centimeters de grond in, op de andere maar een klein beetje. Zaden die diep verscholen lagen, komen naar boven. Er ontstaat ruimte voor water en lucht. De varkens creëren een hobbelig maanlandschap, een el dorado voor allerlei pioniers. Dat zijn planten die het goed doen op verstoorde grond; zij bereiden de weg voor andere soorten. Voorheen zagen we hier geen jonge robinia of vlier. Nu knalt het de grond uit. We laten de varkens een paar maanden hun gang gaan totdat we denken, het is genoeg. Dan omheinen we dat stukje bos met stroomdraad en kijken we wat er gebeurt.'

Afwachten en toekijken; het is de omgekeerde wereld van de traditionele landbouw. Daar is alles gericht op snelle en hoge productie. In de natuurlijke landbouw waarmee Mariska pioniert, gaat het om een totaal andere denkwijze. De kern ervan is kijken hoe de natuur werkt en hiernaar handelen. In plaats van de natuur in de tang te nemen en op te dringen wat wij willen. Als bijvoorbeeld ergens brandnetels opschieten, maai je niet en spuit je zeker niet met gif. Je achterhaalt waarom de brandnetel daar groeit. Wat zegt dit over de bodemgesteldheid? En welke functie vervult de brandnetel in het geheel? Het gaat om een logica die mensen wel snappen, maar in onze huidige maatschappij zijn vergeten, denkt Mariska. 'De biologische landbouw is op de goede weg, maar werkt nog wel met criteria vanuit de gangbare landbouw. Bestrijdingsmiddelen zijn bijvoorbeeld toegestaan, zij het in mindere mate. Bij natuurlijke landbouw zet je een knop in je hoofd om. Je denkt: hoe zou de natuur dit doen? Daarvoor moeten we weer met ons gevoel in contact komen.'

Het voedselbos dat Boeren in het bos voor ogen heeft, doorloopt verschillende stadia. Allereerst worden hier en daar bomen gerooid, voor licht en ruimte. Het hout verkoopt de stichting als haardhout of ze laat het enten met paddenstoelenbroed zoals fluweelpootjes – een kleine culinaire paddenstoel – en shiitake. De stammetjes krijgen een plek in het bos en de paddenstoelen mogen zich natuurlijk ontwikkelen. Na uitdunning van het bos zijn de varkens aan de beurt. Zij grazen en wroeten, waarbij de monotone ondergroei plaatsmaakt voor pioniers die in de bodem hun kans afwachten. Na een aantal maanden wordt het omgeploegde perceel voor de varkens afgezet en kan de explosie aan biodiversiteit beginnen. Tussen de circa 250 plantensoorten die zijn geteld – ruim 10 keer zoveel als de oorspronkelijke soortenrijkdom – zitten planten waarvan we vergeten zijn dat we ze kunnen eten. Ook plant de stichting notenbomen en fruitbomen aan, met daaronder allerlei bessenstruiken. Zadenmixen met bijvoorbeeld pompoenen en knollen moeten zorgen voor winterweides waar de varkens na herintroductie hun kostje bij elkaar kunnen scharrelen. Het zaaien gebeurt in het najaar, in plaats van het voorjaar. Net zoals de natuur dat zelf doet. Daarmee ontstaan sterke kiemplantjes, die beschut tussen de ondergroei het volgend voorjaar aan hun ontwikkeling beginnen.
Als het bos volgens natuurlijke regels is ingericht, moet het op eigen benen kunnen

staan. Behalve varkens komen er ook een paar Angus runderen, kippen en misschien eenden en kalkoenen. Dit is de enige plek in Nederland waar voedsel geproduceerd gaat worden in een bestaand bos, met dieren als beheerders.

Rondkijkend in het *bOERbos* valt een groot verschil op in hoogte en dichtheid van de plantengroei. 'Een voedselbos is gebaseerd op eigenschappen van een bosrand,' licht Mariska toe. 'Dat zijn plekken die profiteren van zowel veel licht als gelaagdheid in de begroeiing. Er zijn kruiden, struiken en bomen. De productie is hoog. De kunst is om net voor de climaxfase te blijven, waarin die productie weer terugloopt. Maar hoe je dat precies doet, weet nog niemand. Eigenlijk zijn we op zoek naar een balans die we niet kennen.' Dat ze op de goede weg is met haar varkens, weet Mariska zeker. De dieren zijn gezond, wat bijvoorbeeld is te merken aan hun ontlasting. De keutels zijn vast van vorm en zien zwart van de vliegen. Een teken dat de varkens goede voeding krijgen, met onverteerde resten die deel uitmaken van de voedselkringloop. Rond een vlier hebben de varkens een hangplek gemaakt, waar ze in de zomer de koelte opzoeken op de kale grond. Een varken dat ons volgt houdt stil om haar achterste tegen een boomstronk te schuren. Een toonbeeld van natuurlijk gedrag. Haar zachte oogopslag zegt dat het haar goed gaat, terwijl mensen zoals Mariska van haar proberen te leren.

Schommelend op haar favoriete boom vertelt Mariska dat ze hier elke dag wel even naartoe gaat. 'In mijn eentje op deze plek kom ik echt tot rust. Soms lunchen we met een groepje mensen tussen de varkens. Als meisje groeide ik op in een schone omgeving, met de gedachte dat alles maakbaar is en dat spullen belangrijk zijn. Met de varkens om mij heen maak ik een reis om wat ik als kind meekreeg langzaam van me af te schudden. Hoe meer tijd ik met de varkens doorbreng, hoe belangrijker ze voor me worden. Het bos, de grond, hun poep… ik merk dat het er allemaal bij hoort. Onze vroege voorouders stonden met hun intuïtie veel dichter bij de natuur. Dat wil ik graag helpen herontdekken.'

Manon Laterveer – de Beer is bioloog, freelance tekstschrijver en inhoudsontwikkelaar voor tentoonstellingen. Met haar bureau Blue Imprint *beweegt zij zich in het werkveld van natuurorganisaties, onderzoeksinstituten en musea.*